

использована в последующем в процессе обучения студентов-сурдопедагогов, в диагностике динамики овладения дактильной и мимико-жестовой речью будущими сурдопедагогами.

Ключевые слова: дактильный знак, жест, дактильная речь, мимико-жестовая речь, сурдоперевод, методика диагностики.

Gorlachov O.S. Theoretical approaches and methodology of the study finger-gesture and facial expressions of speech students deaf and hearing-impaired teaching

The paper is developed based on data analysis of theoretical studies and practical materials on linguistics, psycholinguistics, psychology, pedagogy of deaf and hearing-impaired teaching and psychology of deaf and hearing-impaired teaching ascertaining experiment methodology for diagnosing the level of formation of finger-gesture and facial expressions in speech students deaf and hearing-impaired teaching. It is shown that this technique ascertaining experiment consisted of four series (indicated with Latin letters A, B, C, D), 20 typical tasks each. Examples of some typical tasks techniques ascertaining experiment that focused on identifying patterns of formation of finger and facial expressions, sign language, orientation in their structural characteristics and the determination of the specificity of finger and facial expressions, sign language, sign language translation. It is proved that testing methodology showed its effectiveness and thus can be used in future in teaching students deaf and hearing-impaired teaching in the diagnosis of mastering the dynamics of finger and facial expressions, a signed speech deaf and hearing-impaired teaching future.

Keywords: finger sign, sign, finger spelling, sign language, sign language translation, diagnosis methods.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2014 р.

Статтю прийнято до друку 03.11.2014 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Фомічова Л.І.

УДК 376-056.264:159.923-053.6

ВПЛИВ МОВЛЕННЄВИХ ВАД НА ФОРМУВАННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ В ПІДЛІТКІВ

Губарь О.Г.

Кардинальні зміни в сучасному суспільстві, як політичних так і соціально-економічних умов тягнуть за собою зміни головних цілей та прагнень такого суспільства, що в свою чергу викликає зміни в окремих його індивідах: їх світогляді, моральності та інших якостях. Зараз, як ніколи суспільству необхідні особистості цілісні, стійкі, креативні, здатні адекватно реагувати на важкі умови роботи та збільшення навантажень, як фізичних так і психологічних. Для формування таких особистостей суспільству необхідно повернути значну частину педагогічних сил та уваги до підліткового віку, як етапу переходу, від дитинства до дорослості.

Людина в сучасному трансформуючомуся суспільстві, за твердженням Т. Ромм, опиняється не лише в складній ситуації багатопланових та багаторівневих перетворень, а в історично новому просторі, часі, зумовленому загальною динамікою об'єктивного розвитку суспільства.

В сучасній науці існує декілька поглядів на підлітковий вік. З соціально-психологічної точки зору, що враховує соціальну ситуації розвитку, підлітковий вік є найбільш значимим для задоволення вікових потреб, психологічних новоутворень. Виключно з соціальної точки зору, ситуація розвитку підлітка, характеризується зміною провідного виду діяльності з навчальної на визначення власного місця в світі та на соціальне самовизначення. Таким чином, це не сходинка між дитинством та дорослим життям, а окремий віковий період, що має свій діяльнісний і особистісний зміст та суспільне значення.

У психології досить широко представлено питання розвитку особистості підлітків в роботах О. Ахметової, В. Пескова, Т. Реана, Є. Слобідської, М. Сафронової; дослідження тривожних станів у підлітків займалися Т. Бартош, О. Бартош, А. Прихожан; питанням соціального та психологічного розвитку підлітків з вадами інтелекту та затримкою розвитку вивчали П. Астрейко, Е. Інденбаум, Т. Філіпіді, С. Флоровський; дослідження комунікативних вмінь підлітків та ролі мовлення в процесі розвитку особистості здійснювали І. Грачова, М. Достанова, С. Ігратьева, С. Кривцова, О. Орлова, Т. Філіпіді, С. Флоровський та інші; проблеми акцентуацій характеру, як вікових особливостей підлітків розглядали Н. Іванов, А. Лічко, К. Леогард, Р. Немов та ін.; визначення ролі комунікативно-мовленнєвого аспекту в процесі гармонізації особистості підлітків з акцентуаціями характеру здійснював Г. Заблоцький. У зв'язку з цим актуальним залишається вивчення впливу мовленнєвих вад на розвиток акцентованих рис характеру у підлітків.

Метою нашого дослідження, було визначити роль мовлення в розвитку особистості підлітків та вплив мовленнєвих порушень на формування в них акцентованих рис характеру.

Завданнями нашого дослідження було дослідити вплив мовленнєвих вад на формування акцентованих рис особистості в підлітковому віці, виявити якості особистості, що зумовлюють схильність до загострення акцентованих рис характеру в підлітків, визначити основні умови надання корекційної допомоги підліткам з метою запобігання поглибленню акцентованих рис.

Рівень досягнень людини залежать від відповідних психологічних особливостей, її творчі можливості актуалізуються за допомогою специфічних особистісних властивостей. Важливе вивчення для реалізації мають індивідуально-психологічні особливості самореалізації особи, оскільки типологічні чинники включені у функціональні системи цілеспрямованої активності суб'єкта [1, с.178].

Особа прагне до реалізації потенціалу, але не завжди досягає цієї мети. Ми припускаємо, що певні особистісні характеристики можуть ускладнювати самореалізацію, до них ми відносимо особливості характеру. Характер визначає синтетичні властивості особи, з ним пов'язана саморегуляція діяльності. Це інструментальний рівень особи, що реалізовує у вчинках її життєві сенси, він має спонукаючу силу і проявляється при виборі дії або способів поведінки.

Спираючись на роботи Н. Анікеєвої, А. Галімової, І. Кона та власний спектр психолого-педагогічних досліджень (аналіз матеріалів, отриманих в результаті опитувань підлітків) дозволили визначити основний спектр вікових завдань, що сприймаються підлітками у вигляді проблем, успішне розв'язання яких сприяє особистісному розвитку. До вікових завдань відносяться: проблеми залежностей (комп'ютерної, алкогольної, наркотичної, та ін.); проблеми побудови життєвих планів; проблеми самовдосконалення та подальшого розвитку; проблеми ускладненого фінансового положення; проблеми побудови міжособистісних стосунків.

Труднощі на які наштовхується підліток в процесі вирішення ряду завдань можуть бути зумовлені, як соціальною ситуацією розвитку так і характерологічними особливостями. Йдеться про так звану акцентуацію характеру, що проявляється в підлітковому віці та впливає на поведінку.

Акцентуація характеру також може бути розглянута як чинник ризику виникнення поведінкових розладів у підлітків. Поняття „акцентуація” вперше ввів німецький психіатр і психолог К. Леонгард. Ним же розроблена і описана класифікація акцентуації особи. У нашій країні отримала поширення класифікація запропонована дитячим психіатром, професором А. Личко.

За А. Личко, акцентуації характеру – це крайні варіанти норми, при яких окремі риси характеру занадто загострюються, в наслідок чого проявляється вибіркова вразливість по відношенню до певного роду психогенних впливів при нормальній і навіть підвищеній стійкості до інших [9, с.129].

Наявність акцентуацій в особі може ускладнювати її адаптацію в певних ситуаціях і зумовлює її підвищену вразливість. На сьогоднішній день, можна сказати, що акцентуації характеру в підлітковому віці є досить поширеними. Надалі, очевидно, відбувається їх згладжування або компенсація, а також перехід явних акцентуацій в приховані.

На думку В. Моросанової та С. Морозюк, наявність акцентуацій характеру узагальнюючи окремі характеристики людини, ускладнює ефективність вирішення даних проблем і постає на шляху саморегуляції особистості [10]. Також, вона може стати своєрідними „індикаторами” певних проблем, що виникають у особи в процесі самореалізації. Проблема акцентуацій характеру в підлітків є, на сьогоднішній день, однією з найважливіших як в педагогіці так і в психології. За даними досліджень (Н. Іванова, С. Колябіна, А. Личко), кількість підлітків-акцентуантів серед учнів 8-11 класів загальноосвітніх шкіл складає від 33 до 88%. Акцентуація характеру обумовлена наступними чинниками: 1) психо-фізіологічним (темпераментом); 2) психологічним (мотиваційною та емоційно-вольовою сферами); 3) соціальним (сім'єю, вихованням). З акцентуацією характеру пов'язані психологічні особливості саморегуляції діяльності: індивідуальні відмінності проявлятимуться в тому, як людина планує, програмує досягнення мети, враховує значимі зовнішні й внутрішні умови, оцінює результати та коригує активність для досягнення суб'єктивно прийнятних результатів.

Необхідним вважає врахування індивідуальних характеристик в поведінці особистості, як фактор підвищення ефективності й результативності діяльності, збереження психічного й соматичного здоров'я Т. Базилевич [1, с.182].

На думку В. Небиліцина, Е. Клімова, Л. Ермолаєвої-Томіної, В. Толочек, сила нервової системи та її особливості здатні здійснити позитивний або обмежуючий вплив на результативність діяльності особистості. Подібні особливості можуть ускладнити реалізацію здібностей і бути пов'язані з певними проявами акцентуацій характеру (темперамент, що базується на властивостях нервової системи, - основа формування характеру).

За твердженням Г. Заблоцького та В. Мухіної, наявність акцентуєваних рис характеру заважають процесу адаптації в школі, в колективі однокласників та в спілкуванні, стають на шляху успішного протікання соціалізації особистості, знижують ефективність навчальної діяльності. Невміння правильно, коректно вступати в контакт, не сформованість умінь аналізу мовленнєвої ситуації та побудови адекватного уявлення про партнера, не вміння обирати оптимальні способи спілкування, не вміння слухати співрозмовника, часто не дозволяє підліткам-акцентуантам досягти комунікативних цілей, а отже і їх взаємодії в навчальних та поза навчальних ситуаціях [5, 11].

Делінквентна мовленнєва поведінка таких підлітків на уроках уповільнюють їх темп та порушують учбову взаємодію учні та учителя. Окрім того, акцентуєвані характери підлітків негативно впливають на

інтелектуальний розвиток, сприймання та переробку інформації на програмування висловлювань.

Відтак, закріплення деяких патологічних рис характеру заважає підлітку адаптуватися до оточуючого й може стати однією з причин його неадекватної поведінки. Не випадково акцентуація характеру розглядається в якості передумов підліткової поведінки, що відхиляється (девіантна).

Засобом взаємодії є мовлення та мовленнєва поведінка. Підтвердженням цієї гіпотези ми знаходимо в роботах Г. Заблоцького, основним фактором ослаблення акцентуацій характеру у підлітковому віці, є розвиток та вдосконалення комунікативно-мовленнєвих вмінь, що забезпечують ефективне спілкування як в міжособистісних стосунках з однолітками, так і в ситуаціях навчальної взаємодії. За його твердженням, особливості комунікативно-мовленнєвої поведінки підлітка та тип акцентуації його характеру є взаємопов'язаними. Чим сильніше акцентована певна риса характеру, тим яскравіше вона проявляється в особливостях комунікативно-мовленнєвої поведінки.

Проблема мовленнєвої поведінки індивіда, його особистісних особливостей потрапляла в поле зору таких дослідників (І. Горелова, Н. Жинкіна, І. Зимньої, А. Леонтьєва, О. Лурії, К. Сєдова, Н. Фоміна, Р. Фрумкіна та ін.) Дослідники вказували на вираженість в мовленні підлітків індивідуально психологічних якостей особистості, що проявляються в особливостях мотиваційної, емоційної та інтелектуальної сфер, характеру, темпераменту, а також різноманітних особистісних особливостей. Таким чином, науковці зробили висновок, що мовлення суб'єкта, зумовлюється його індивідуальними особливостями та дозволяє за допомогою спостереження виявляти його індивідуально-психологічні особливості.

Про посилення в підлітковому віці зв'язку між інтелектом та креативністю під час шкільного навчання в основному за рахунок вербальних здібностей говорили І. Динерштейн та С. Петрова [4, 12], що в свою чергу засвідчує підсилення з віком ролі вербальних компонентів в розвитку особистості та про необхідність направленості навчального процесу на їх розвиток.

Таким чином, мовлення може виступати, як засобом пізнання особливостей особистості так і причиною виникнення акцентованих рис особистості в підлітків.

На сьогоднішній день серед підлітків спостерігається тенденція до збільшення кількості порушень звуковимови, що зумовлюють порушення розвитку діалогічного та монологічного мовлення, які складають основу комунікативної діяльності. Несформованість комунікативної діяльності формує відчуття невпевненості в собі, провокують виникнення комплексів та постають на шляху вільного та гармонійного розвитку особистості, її соціалізації у світі дорослих, що може стати перешкодою у опануванні бажаної професії та перешкодою у здійсненні визначених життєвих шляхів.

В наслідок порушення комунікативної функції мовлення та не мовленнєвих порушень, які вона провокує в особистісному розвитку підлітка, відбуваються зміни і в структурі особистості самих підлітків.

Вивченням питання неадекватного відношення підлітків до життєвого оточення займалися А. Алехін, І. Богдановська, Н. Корольова. На їх думку таке ставлення до життєвого оточення трансформації змістових складових образу світу, або їх ригідне збереження без врахування змін у зовнішньому та внутрішньому планах, можуть виступати передумовами дезадаптації та однією з її межових форм - само руйнуючої поведінки [8]. Ризик закріплення дезадаптивних поведінкових стратегій, як наслідок ускладнень в ідентифікації власного „Я” та оточуючої дійсності, зростає в підлітковому віці, оскільки змістова структура оточуючого світу в цей період перебуває в стадії формування, характеризується пластичністю, нестійкістю, що є ресурсом її розвитку і в той же час, визначає недостатній потенціал регуляції поведінки та діяльності, різкі зміни системи особистісних змістів, що перебуває в процесі розбудови під впливом ситуативних факторів. Багатозначність змістових контекстів та різноманітних інформаційно-комунікативних полів, в яких знаходиться сучасний підліток, призводить до порушень в становленні особистісної ідентифікації, до формування суперечливого образу світу, до втрати або заміни позитивних життєвих перспектив, що виступає фактором дезадаптації.

Такі перетворення, за твердженнями Я. Гилінського, Е. Змановської, А. Лічко, в підлітковому віці часто проявляються стійкими або транзиторними особливостями поведінки. Для позначення цих феноменів в клінічній психології введено термін „девіантна поведінка”, під яким розуміють невідповідність дій та вчинків людини прийнятим в суспільстві нормам та цінностям, порушення загально прийнятих соціальних відносин [8,9,6].

На думку Е. Шубнікової та О. Ніколаєвої значна частина підлітків обирає стратегію девіантної поведінки, як відповідь на труднощі в процесі адаптації до складних життєвих ситуацій: складні соціально-економічні умови, високий рівень конкуренції на ринку праці, багато чисельні розчарування, руйнування ідеалів, конфлікти в родині та школі, різка зміна стереотипів [12]. На думку вчених (А. Алехина, А. Бандури, Я. Гилінського, Е. Змановської, Н. Королевої, А. Камінера, А. Лічко, Е. Майорова, Г. Сухаревої, Р. Уолтерса, А. Фокина), коли підліток зіштовхується з перешкодою в реалізації важливих життєвих цілей і не в змозі впоратися з даною ситуацією за допомогою звичайних життєвих засобів, він потрапляє в стресову ситуацію, що в свою чергу в подальшому загрожує виникненню та закріпленню негативних проявів. Серед причин появи стресових ситуацій Е. Шубнікова

та Л. Николаева виділяють і порушення комунікативних можливостей підлітків, до яких ми можемо віднести порушення розвитку комунікативної компетенції.

На думку вчених-медиків Л. Булахова, Н. Уманської, В. Кузнецова, В. Кочергіна, В. Добридень, Б. Драпкина та ін. мовленнєві розлади можуть порушувати фізіологічну, психічну і соціальну сфери особистості, особливо у підлітково-юнацькому віці, бо можуть зростати загально-невротичні порушення, різко посилюється хвороблива реакція особистості, аж до виникнення депресивних реакцій, пов'язаних з недосконалим мовленням, страхом мовлення, фобіями. Всі науковці погоджуються з твердженням, про те, що вади мовленнєвої діяльності відбиваються на здатності підлітків до спілкування та здійснюють негативний вплив на становлення підліткової особистості.

Для підлітків з вадами мовлення, в більшості випадків, ситуації спілкування або виступу на публіці є стресовими та неприємними. В таких ситуаціях вони можуть поводити себе неадекватно, не розумно або не так, як інші. В той же час в ситуації спілкування з близькими друзями та родиною поводять себе спокійно, не загострюючись на своєму дефекті й не відчуваючи дискомфорту. Часто в родині або в школі педагоги, батьки та однолітки, не враховують так звані „точки найменшого спротиву” і мимовільно створюють ситуації, в яких підлітки з мовленнєвими вадами відчувають роздратування, невпевненість в собі та власних силах, страждають або намагаються протестувати, поступово ці прояви можуть перейти у депресивні стани або навпаки в агресивний стан.

Проблема акцентуацій характеру підлітків з вадами звуковимови (стерта форма дизартрії) в даний час не достатньо вивчена, а її мовленнєвий аспект (недорозвиненість звуковимови, порушення зв'язного мовлення, якість наповнюваності словника, сформованість граматичної сторони мовлення) досліджувався лише у випадках тяжких порушень, таких як заїкування, загальний недорозвиток мовлення, дизартрія у осіб з ДЦП. Як правило рекомендації з подолання акцентуацій характеру у підлітків направлено на врахування характерологічних особливостей даної категорії та коректне реагування на їх соціальні прояви.

Зокрема, можна стверджувати, що пріоритетними в роботі з підлітками з вадами мовлення є перш за все профілактика запобігання переходу акцентованих рис характеру в стан психічної деривації, виходами з якої можуть бути агресія, вживання наркотичних речовин та алкоголю. З метою запобігання таким наслідкам, необхідно створити сприятливі умови, що сприяли б подоланню вад мовлення та переборенню своїх страхів

Серед характерологічних проявів у підлітків з мовленнєвими вадами ми виділили: тривожність-боязкість, афективну-екзальтованість, педантичність, що негативно впливає на розвиток особистості та процес її самореалізації у соціумі й власне на процес корекції мовленнєвих вад. Протилежним проявом, до зазначених вище, є гіпертимність, що позитивно впливає на процес самовдосконалення та самореалізації особистості. Такі підлітки адекватно реагують на власні недоліки мовлення та докладають максимум зусиль для їх подолання.

Позитивним в подоланні вад мовлення є усвідомлення власних недоліків та високий рівень мотивації щодо їх подолання. Саме низький рівень тривожності, розвиток впевненості, наполегливості, відповідальність підвищують рівень самоконтролю, що може стати підґрунтям для успішного розвитку особистості підлітка з вадами мовлення та основою розвитку високого рівня їх комунікативних можливостей. Саме тому, потенційні можливості виправлення мовленнєвих вад у них значно вищі та реалізуються при ефективній самоорганізації та саморегуляції.

Отже, засоби саморозвитку мають можливість стати провідним методом в процесі подолання мовленнєвих вад та розвитку здібностей підлітків. Гармонізація характеру сфери акцентованих-підлітків з вадами мовлення з більшою ефективністю досягається в процесі безпосередньої корекції мовлення та активної взаємодії підлітка з оточуючим його комунікативним простором. Таким чином, проблема наявності акцентованих рис характеру у підлітків з мовленнєвими вадами заслуговує на подальшу розробку та експериментальне підтвердження.

Література

1. **Базылевич Т.Ф.** Дифференциальная психофизиология и психология: ключевые идеи: Монография. /Т.Ф. Базылевич – М.: ИНФРА-М, 2013. – 340 с.
2. **Бандура А.** Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. Пер с англ. /А. Бандура, Р. Уолтерс – М.: ЭКСМО-Пресс, 1999. – 512с.
3. **Гилинский Я.И.** Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений» /Гилинский Яков Ильич – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 520 с.
4. **Динерштейн И.В.** Проблема соотношения общих и специальных творческих способностей в школьном возрасте: автореф. дис. на здобуття канд. психол. наук / И.В. Динерштейн. – М., 2002. – 28 с.
5. **Заблоцкий Г.О.** Коммуникативно-речевые аспекты гармонизации личности подростка с акцентуацией характера: автореф. на канд. пед. наук. / Георгий Омарович Заблоцкий. – М.: Московский педагогический государственный институт, 2012. – 29 с.
6. **Змановська Е.В.** Девиантология. Психология отклоняющегося поведения / Змановская Е.В. – М.: Академия, 2008. – 388 с.
7. **Каминер А.М.** Психолого-педагогические аспекты девиантного поведения подростков и молодежи / А.М. Каминер, Е.А. Майорова.–М.,2003.–83с.
8. **Королева Н.Н.** Смысловые образования в картине мира личности: автореф. дис.на здобуття канд.психол. наук: /Н.Н.Королева. – СПб., 1998. –26 с.
9. **Личко А.Е.** Психопатии и акцентуации характера у

подростков./ Личко Андрей Евгеньевич – СПб.: Речь, 2009. – 256 с. **10. Морозюк С.Н.** Саногенная рефлексия как фактор оптимизации акцентуаций характера и повышения эффективности учебной деятельности: автореф. дис. доктора псих. наук. 19.00.01./ С.Н. Морозюк. – М., 2001. – 45 с. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat [http://www. Dissercat](http://www.Dissercat) **11. Мухина В.С.** Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. - 6-е изд., стереотип. // Валерия Сергеевна Мухина - М.: Издательский центр "Академия", 2000. - 456 с. **12. Сапогова Е.Е.** Психология развития человека / Сапогова Е.Е. – М.: Аспект-пресс, 2001. – 460 с.

References

1. Bazylevich T.F. Differentsialnaya psikhofiziologiya i psikhologiya: klyuchevyye idei: Monografiya. /T.F. Bazylevich – М.: INFRA-M, 2013. – 340 p. **2. Bandura A.** Podrozkovaya agressiya. Izucheniye vliyaniya vospitaniya i semeynykh otnosheniy. Per s angl. /A. Bandura, R. Uolters – М.: EKSMO-Press, 1999. – 512 p. **3. Gilinskiy Ya.I.** Deviantologiya: sotsiologiya prestupnosti, narkotiz-ma, prostitutsii, samoubiystv i drugikh «otkloneniye» /Gilinskiy Yakov Ilich – SPb.: Izdatelstvo «Yuridicheskiy tsentr Press», 2004. – 520 p. **4. Dinershteyn I.V.** Problema sootnosheniya obshchikh i spetsialnykh tvorcheskikh sposobnostey v shkolnom vozdaste: avtoref. dis. na zdobuttya kand. psikh. nauk / I.V. Dinershteyn. – М., 2002. – 28 p. **5. Zablotskiy G.O.** Kommunikativno-rechevyye aspekty garmonizatsii lichnosti podrozkta s aktsentuatsiyey kharaktera: avtoref. na kand. ped nauk. / Georgiy Omarovich Zablotskiy. – М.: Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvennyy institut, 2012. – 29 p. **6. Zmanovska Ye.V.** Deviantologiya. Psikhologiya otklonyayushchegosya povedeniya / Zmanovskaya Ye.V. – М.: Akademiya, 2008. – 388 p. **7. Kaminer A.M.** Psikhologo-pedagogicheskiye aspekty deviantnogo povedeniya podrozktoy i molodezhi / A.M. Kaminer, Ye.A. Mayorova.–М.,2003.–83 p. **8. Koroleva N.N.** Smyslovyye obrazovaniya v kartine mira lichnosti: avtoref. dis.na zdobuttya kand.psikh. nauk: /N.N.Koroleva. – SPb., 1998. –26 p. **9. Lichko A.E.** Psikhopatii i aktsentuatsii kharaktera u podrozktoy./ Lichko Andrey Yevgenyevich – SPb.: Rech, 2009. – 256 p. **10. Morozyuk S.N.** Sanogennaya refleksiya kak faktor optimizatsii aktsentuatsiy kharaktera i povysheniya effektivnosti uchebnoy deyatel'nosti: avtoref. dis. doktora psikh. nauk. 19.00.01./ S.N. Morozyuk. – М., 2001. – 45 p. Nauchnaya biblioteka dissertatsiy i avtoreferatov disser Cat [http://www. Dissercat](http://www.Dissercat) **11. Mukhina V.S.** Vozrastnaya psikhologiya: fenomenologiya razvitiya, detstvo, otrochestvo: Uchebnik dlya stud. vuzov. - 6-e izd., stereotip. // Valeriya Sergeyevna Mukhina - М.: Izdatelskiy tsentr "Akademiya", 2000. - 456 p. **12. Sapogova Ye.E.** Psikhologiya razvitiya cheloveka / Sapogova Ye.E. – М.: Aspekt-press, 2001. – 460 p.

Губарь О.Г. Вплив мовленнєвих вад на формування акцентуацій характеру в підлітків

У статті розглядаються причини зростання акцентованих рис характеру в підлітковому віці та їх вплив на розвиток особистості. Вказується на збільшення акцентованих проявів поведінки підлітків в даний період часу в порівнянні з кінцем ХХ століття та значне зростання мовленнєвих порушень, що зберігаються до підліткового віку. Здійснено дослідження особливостей впливу мовленнєвих порушень на формування акцентуацій характеру в підлітків. Наголошується на необхідності корекції вад мовлення в підлітків з метою запобігання укоріненню та переходу акцентуацій характеру в сталі або приховані форми. Зазначається можливість переходу акцентуацій в девіантні риси поведінки за умов недостатньої уваги з боку психологів або відсутності логопедичної допомоги. Охарактеризовано основні риси поведінки підлітків-акцентуантів з мовленнєвими вадами: тривожність, боязкість, афективна-екзальтованість, педантичність, що негативно впливають на особистість в цілому та на подолання недоліків вимови; а також гіпертимність, яка позитивно впливає на процес самовдосконалення та самореалізації особистості й таким чином сприяє усвідомленню власних недоліків та їх ефективному подоланню. Намічено основні напрямки корекційної роботи з подолання мовленнєвих вад у підлітків з метою запобігання виникненню акцентованих рис характеру.

Ключові слова: вади мовлення, підлітки, акцентуації характеру, розвиток особистості, саморозвиток, девіантна поведінка.

Губарь О.Г. Влияние дефектов речи на формирование акцентуаций характера у подростков

В статье рассматриваются причины роста акцентированных черт характера в подростковом возрасте и их влияние на развитие личности. Указывается на увеличение акцентированных проявлений поведения подростков в данный период времени по сравнению с концом ХХ века и значительный рост речевых нарушений, которые сохраняются и в подростковом возрасте. Осуществлен анализ особенностей влияния речевых нарушений на формирование акцентуаций характера у подростков. Отмечено необходимость коррекции нарушений речи у подростков с целью предотвращения укоренения и перехода акцентуаций характера в постоянные или скрытые формы. Отмечается возможность перехода акцентуаций в девіантные черты поведения при условиях недостаточного внимания со стороны психологов или отсутствия логопедической помощи. Охарактеризованы основные черты поведения подростков-акцентуантов с речевыми недостатками: тревожность, робость, афективная-экзальтированность, педантичность, которые негативно влияют на личность в целом и на преодоление недостатков произношения; а также гипертимность, которая положительно влияет на процесс самоусовершенствования и самореализации личности и таким образом способствует осознанию собственных недостатков и их эффективному преодолению. Намечены основные направления коррекционной работы по преодолению недостатков речи у подростков с целью предотвращения возникновения акцентированных черт характера.

Ключевые слова: дефекты речи, акцентуации характера, развитие личности, саморазвитие, девиантное поведение.

Gubar' O.G. Influence of defects of speech on forming of character accentuations for teenagers

In the article reasons of growth of the accented character traits in teens and their influence are examined on development of personality. Specified on the increase of the accented displays of conduct of teenagers in this period of time as compared to the end of XX age and considerable growth of defects of speech which are saved in teens. The analysis of features of influence of defects of speech is carried out on forming of akcentuacykharaktera for teenagers. The necessity of correction of allolalias is marked for teenagers with the purpose of prevention of taking root and transition of character accentuations in permanent or hidden

forms. Possibility of transition of accentuations is marked in the deviantnye lines of conduct on conditions of insufficient attention from the side of psychologists or absence of speech therapy help. The basic lines of conduct of podrostkov-akcentuantov are described with the defects speech: anxiety, timidity, *affektivnaya-ekzal'tirovannost'*, pedantry, which negatively influence on personality on the whole and on overcoming of lacks of pronunciation; and also *gipertimnist'*, which positively influences on the process of self-perfection and self-realization of personality and thus instrumental in the awareness of the own failings and their effective overcoming. Basic korekciynoy work assignments are set for overcoming of lacks of speech for teenagers with the purpose of prevention of origin of the accented character traits.

Keywords: defects of speech, character accentuations, development of personality, *samorazvitie*, deviantnoe conduct.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2014 р.

Статтю прийнято до друку 15.10. 2014 р.

Рецензент: д.п.н Н.Г.Пахомова

УДК 376-056.36

ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО УСПІХУ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Докучина Т.О.

кандидат педагогічних наук

Одним із важливих аспектів проблеми розвитку особистості розумово відсталого учня є формування його успішності у всіх видах діяльності. Реалізація цього завдання передусім передбачає формування бажання в учнів досягати успіху у навчально-виховній діяльності, що є провідною для школярів. Формування такого бажання сприятиме подоланню властивій розумово відсталим дітям психічній пасивності, що являється первинним дефектом, а отже здійснюватиме корекційний вплив. Відповідно завданням спеціальної школи є забезпечення можливостей переживання почуття успіху учням у навчально-виховній діяльності з метою вироблення стійкого бажання досягати успіху. Важливим при цьому є не одномоментність такої ситуації, а її постійність. Тобто постійна можливість проявити себе, розкрити свої потенційні можливості, показати сильні сторони. Усе це є можливим за умови правильної організації навчального процесу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожного учня.

Окремі аспекти проблеми успішності та стимулювання до досягнення успіху розумово відсталих учнів у корекційній педагогіці та психології вивчали: А. Белкін, В. Бондар, Т. Жук, Ж. Намазбаєва, В. Синьов, Н. Стадненко, І. Ужченко, І. Ушакова та ін. Вчені розглядали різні сторони проблеми та зробили вагомий внесок у її вирішення, проте, аналіз літературних джерел засвідчив відсутність цілісного вивчення. Це обумовило дослідження педагогічних умов створення ситуації успіху у навчально-виховній діяльності розумово відсталим учням. Важливим при цьому було визначення ставлення учнів до власного успіху, його вплив на подальші досягнення та активність у навчальній діяльності в цілому. Тому ця стаття присвячена проблемі ставлення до успіху розумово відсталих учнів.

Стимулювання учнів до досягнення успіху передбачає урахування багатьох факторів. Вибір методів та прийомів стимулювання повинен відбуватись на основі глибокого вивчення особистості дітей з метою максимального стимулюючого впливу. Відповідно для визначення ефективних умов та вибору раціональних методів стимулювання до досягнення успіху розумово відсталих учнів у навчально-виховній діяльності необхідно визначити передусім індивідуально-психологічні особливості дітей, що безпосередньо впливають на досягнення ними успіху. Тобто формують бажання досягати успіху та сприяють підвищенню активності у діяльності для його досягнення.

Нами визначено, що саме ставлення до успіху є тим визначальним особистісним утворенням, що впливає на його досягнення учнями. Зважаючи на різні підходи щодо визначення сутності поняття ставлення, на основі аналізу літературних джерел, нами ставлення до успіху розглядається як внутрішня позиція до своїх досягнень, що виявляється у бажанні досягати успіху, стимулює до активності та виражається у діях, вчинках учнів. Саме ця внутрішня позиція стимулює їх до досягнення успіху. Причому сформованість такої позиції визначається не просто наявністю бажання бути успішним, але й рівнем активності, що проявляє дитина для досягнення бажаної мети.

Ставлення до успіху учнів визначається різними чинниками, що безпосередньо впливають на досягнення успіху у навчально-виховній діяльності. Передусім ставлення до успіху визначається усвідомленістю, яка виявляється в усвідомленні своїх успіхів, значення успіху у навчальній діяльності, шляхів його досягнення, вмінні адекватно оцінювати свої успіхи та спрямовувати діяльність на їх досягнення. Усвідомленість свідчить про те, що учні свідомо проявляють активність у навчальній діяльності з метою досягнення успіху.

О. Максимова зазначає, що на досягнення успіху учнями впливають такі внутрішні чинники: мотивація,